

Göçün “Gönüllü” ve “Zorunlu” Halleri

Red Thread Sayı 6 | Sema Erder

“Sizce bir insan başına ne gelirse doğduğu, büyüdüğü, arkadaş edindiği, dilini konuştuğu ve her köşesini bildiği ülkesini bırakma noktasına gelir?”

Göç dersini alan öğrencilerime ilk derste sorduğum bu soruyu eski bir öğrencimin yazdığı kitap vesilesiyle hatırladım. Gökhan Kutluer, Türkiye’den Gitmek adlı kitabının girişinde (2019) bu sorudan etkilendiğini, hayatı ve geleceği üzerinde düşünmesine vesile olduğunu, sonuçta gezgin bir yazar olarak yaşamını sürdürme kararı verdiğini ve bunu İtalya’da gerçekleştirdiğini anlatıyordu. Aynı dönemde, 2010’li yıllarda, dersimi alan bir başka öğrencim ise bana bu dersi ABD’ye nasıl gidileceğini öğrenmek için aldığını söylemişti. Birkaç ders haftası sonra, bu öğrencinin çok yakın bir arkadaşının insan kaçakçıları aracılığıyla Meksika sınırından geçerken yakalandığını ve ABD’de sınıra yakın bir hapisanede olduğunu öğrendim. Ben öğrencime dersin amacının bu olmadığını, Amerikan Konsolosluluğundan bilgi almasını ve kesinlikle insan kaçakçılarına başvurmamasını söylemiştim! Sonra ne yaptı, bilmiyorum... Bu örnekler, belki ilk bakışta “keyfe keder” olarak görülebilir, ancak göçün yarattığı çok çeşitli insani durumlardan bazılarını yansıttığı açıktır. Orta sınıf kentli ailelere mensup bu “delikanlı”ların, başka ülkeleri görebilmek için insan kaçakçılarına başvurmayı dahi göze almaları bana o zaman çok acıklı gelmişti. Aynı duyguyu, birkaç yıl önce Isparta’daki bir göç toplantısı sırasında tanıştığım İranlı ve Nijeryalı kadınlarla konuşunca da hissetmişim. Türkiye’ye sığınan, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (BMMYK) ilgisine zar zor mazhar olan ve Batı’da bir ülkeye yerleştirilmeyi bekleyen bu kadınlardan

biri ressamdı ve özgürce resim yapabilseydi belki İran'da yaşamaya devam ederdi.

Bireyin göç kararını kendi iradesiyle almasını sosyal bilim literatürü “gönüllü göç” diye adlandırır. Bireysel gönüllü göç etmek, modern dönemde gündeme gelen ancak uygulamada hâlâ tam olarak mesafe alınamamış bir insani istektir. Seyahat ve yerleşme özgürlüğü olarak da bilinen bu isteğin karşılanmasına devletler de toplumsal baskılar da uzun süre izin vermemiştir. İnsan hareketleri yakın zamana kadar devletin ve diğer geleneksel güçlerin denetimindeydi. İç göçün devletin denetiminden görece olarak çıkması kapitalist emek piyasasının kurulmasından sonra gerçekleşebildi. Bireyin “özgür” karar alabilmesi ise cemaatçi ilişkilerin çözülmesini bekledi.

Kapitalist piyasaya dayalı toplumsal ilişkilere hızla geçmekte olan Türkiye'de de köylülüğün çözülmesiyle iç göç serbest oldu. Ancak, bireysel göç kararı alabilmek henüz muhafazakâr/cemaatçi toplumsal kesimler için mümkün değil. Muhafazakâr/ cemaatçi yaşama alışık olanlar kendilerini birey olmaktan çok mensup oldukları hanenin üyesi olarak tanımladıklarından göç kararının verilmesini de hane halkı reislerine bırakırlar. Türkiye'de yapılan iç göç araştırmaları kır-kent göçünün zincirleme olduğunu, önce genç erkeklerin sonra kadınların, diğer bağımlı nüfusun ve sonra da akrabaların ya da hemşerilerinin göç ettiğini göstermektedir. Bu tür göçü iki farklı örnekle aktarmak istiyorum. Ümraniye'de küçük sanayi sitelerinden birinde yaptığım çıraklık araştırmasında gördüğüm 12-13 yaşlarındaki yorgun bir çocuk, o tarihe kadar üç ağabeyinin kente geldiğini ama onların başarısız olduklarını, şimdi kendisinin ailenin son şansı olduğunu söylemişti. İsveç'teki Türkiyeli göçmenler hakkında yapmış olduğum bir araştırmada da genç erkeklerin başlattığı göçte sonra kadın, çocukların ve diğer akrabaların katıldığını gözlemlemiştim. Bu araştırma sırasında İsveç'te yetişen kız çocuklarının eline geçen beklenmedik fırsat ilgimi çekti. Yaşamın cilvesi, burada büyüyen kadınların ellerindeki pasaportları evlenme yoluyla erkeklerin gelmesini sağlayacak “altın pasaporta” dönüştürmüştü ve onları görece olarak

güçlendirmişti. Bu örneklere bakarak, zincirleme göçün bireysel mi gönüllü mü olduğu sorusunun cevabını sizlere bırakıyorum.

Küreselleşmeyle kapitalizmin dünyada yaygınlaştığını, para, mal ve imajların hızla dolaştığını ve ülkelerarası bağımlılığın arttığını gözlemliyoruz. Bütün bu hareketliliğin tek istisnası insan hareketlerinin “piyasanın egemenliğine” bırakılmaması ve hâlâ ulus devletlerin sıkı denetimi altında olmasıdır. İnsan hakları savunucuları seyahat ve yerleşme özgürlüğünün yaygınlaşması için ne kadar uğraşsalar da bunda başarı kazanamadılar. Tersine son dönemlerde artan yabancı düşmanlığı, özellikle “hukuk devleti” olan ileri kapitalist ülkelerdeki yönetimlerin, sınırları daha da geçilmez kılmaya başlamalarına neden oldu. Batı ülkeleri bir taraftan kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarına göre göç politikası belirlerken, diğer taraftan geleneksel mülteci politikasını gittikçe daha dar yorumlamaya başladılar. Dünyadaki değişim, bugün yürürlükte olan “geleneksel” mülteci hukukunun günün koşullarını karşılayamadığını ve ağır işleyen bürokrasi nedeniyle uygulamaların yetersiz kaldığını ortaya çıkardı. Günümüzde savaştan kaçan mülteciler ölümü göze alarak “hukuk devletlerine” sığınmak isteseler de bu artık eskisinden çok daha zor. Bugünlerdeki “liberalleşme”, seyahat özgürlüğü söz konusu olduğunda, sadece kapitalist dünyanın “Altın Pasaportlu” mensupları için geçerli. Ulusal ve uluslararası kurallar da Batı dışı ülkelerde yaşayanların, kendi ülkeleri ile karşılaştırıldığında hukuk devletine daha saygılı, görece demokrat ülkelere göç etmelerini bir yana bırakalım, seyahat etmelerini bile gün geçtikçe daha zorlaştırmakta.

Diğer taraftan, iletişim teknolojisindeki değişimin seyahat etme isteğini artıran bir etkisi olduğunu da gözlemliyoruz. Özellikle otoriter rejimlerin hüküm sürdüğü Batı dışı ülkelerde yaşayanlar, özellikle gençler, medyanın, sosyal medyanın, filmlerin, popüler müzik ve eğlence dünyasının yaydığı görseller aracılığıyla Batı’daki yaşamla ilgili kapsamlı fikir edindiler. Oradaki yaşamın toplumsal cinsiyet, kültürel ve etnik kimlik, sosyal haklar ve diğer haklar açısından daha özgür olduğunu düşünmeye başladılar. Son dönemlerde, sıcak çatışma yaşanmayan ancak insan hakları açısından kötü

karnelerin hatta zorbalığın olduğu ülkelerde göç etme isteğinin arttığını gözlüyoruz. Türkiye’deki eğitimli gençler üzerinde yapılan araştırmalarda da böyle bir eğilim saptanmıştır. Bir anlamda küreselleşme bir taraftan ülkeler arasındaki kutuplaşmayı artırırken diğer taraftan bu eşitsizliklerin fark edilmesine de neden olmuştur. Bu nedenle son dönemlerde artan göç isteği sadece yoksulluk, siyasal baskı ya da sıcak çatışma nedeniyle değil aynı zamanda demokrasi ve bireysel hak arayışından da kaynaklanmaya başlamıştır.

Göç araştırmaları uzun mesafe göçünün, özellikle “belgesiz göçün” çok zor ve masraflı olduğunu göstermektedir. Yoksulların ise ancak kısa mesafeli göçlerin maliyetine katlanabildikleri de bilinmektedir. Savaş nedeniyle kaçanlar için de bu saptama geçerlidir. Nitekim dünyadaki savaş mağduru sığınmacı ve mülteci sayılarına bakıldığında bu “geleneksel” zorunlu göç mağdurlarının ağırlıklı bir kesiminin, Türkiye’deki Suriyeliler gibi, çatışmanın yaşandığı bölgenin yakınındaki Batı dışı ülkelerde yoğunlaştığı görülmektedir. Bugünlerde Batı ülkelerine ne geleneksel savaş mağduru mülteciler ne de insan haklarını yaşamak isteyen “yeni” mülteciler kolayca girebilmektedir. Batı’nın gün geçtikçe daha da sıkı ördüğü fiziki ve bürokratik duvarları aşabilmek için insan kaçakçılarına yüklü paralar ödemeyi ve hayati tehlikeyi göze almak gerekmektedir. Bu yolculuğun sonunda Batıya ulaşabilenler de gittikleri yerlerde mensup oldukları sınıfa ve kimliğe göre değişen zorluklarla karşılaşılıyorlar. Bir zamanlar liberallerce dile getirilen “Sınırları Açın” (Open Border) politika önerisinin bile rafa kaldırıldığı bu dönemde artan göçmen ve yabancı düşmanlığı “düzensiz” göçmenlerin durumunu iyice güçleştirdi. Bu durumun “istenmeyen” bir sonucu insan kaçakçılığının yeni ve kazançlı bir iş kolu olarak yerleşik hale gelmesi ve göçün gittikçe büyüyen yasa dışı piyasaya itilmesidir. Paradoksal olarak devletler bir yandan da bu yasadışı piyasayla mücadele etmekte olduklarını ifade etseler de bu göç politikası maalesef yasa dışı piyasayı desteklemektedir.

Avrupa Kalesi’nin kıyısındaki Türkiye, Batı’nın bu göç karşıtı politikasından en çok etkilenen ülkelerden biridir. Bölgesel çatışmaların sınırlarımıza yakın gerçekleşmesi sığınmacı akımlarını artırdı. Neyse ki İnan İslam Devrimi ve

Irak Savaşı sonrasında gelen sığınmacılara BMMYK müdahale etmişti. Ancak, daha sonra gelen Suriyelilerin ve diğer sığınmacıların yükü, AB ile 2013'te imzalanan Geri Kabul Anlaşması'nın da etkisiyle, büyük ölçüde Türkiye'ye devredildi. Türkiye bugün transit göçmenlerin insan kaçakçılarıyla buluştukları bir "bekleme odası" haline gelmiştir. AB ise bekleme odasında gözcülük yapan Türkiye'ye, nereye harcandığı bilinmeyen fonlarla borç ödemeye çalışıyor. Ancak, bu gayri ahlâki ödemeler ne göçmenlerin ne de burada yaşayanların yaşamına olumlu etki yapabilmektedir. Örülen duvarların göçmenlere ve duvarın arkasında yaşayan toplumlara verdiği acıların, insan kaçakçılığı ve insan ticaretinin, kara para piyasasının yeni aktörlerinin ve onların toplumsal ve siyasal etkilerinin anlaşılması için bugün "bekleme odası" olan Türkiye çok iyi bir örnek olay olabilir. "Bekleme Odası"nın istiap haddini aşması, hem göçmenleri zor durumda bıraktı, hem de Türkiye'de göçmen karşıtlarının, ırkçılığın, milliyetçiliğin artmasına ve toplumdaki kötülerin güç kazanmasına da maalesef neden oldu.

Burada, bir parantez açarak farklı sınır politikasının da mümkün olabileceğine dikkati çekmek istiyorum. "Sınırları Açın" politikasının tarihsel bir versiyonu olan "mekik göçünün" dikkate alınması ve tartışılması gereken bir göç türü olduğunu düşünüyorum. Öteden beri var olan bu göç hareketi özellikle Sovyet Bloku'nun çözülmesinden sonra, Türkiye'de de gözle görünür hale geldi ve oldukça önemli etki yaratmaya başladı. "Sözde turist" olarak tanımlanan nüfus hareketindeki insanlar sınırları yasalara uygun olarak geçmektedirler. Hayatlarını kısa süreli işlerde çalışarak ya da bavul ticareti yaparak kazanan "mekik" göçmenleri kalıcı olmadığından ve karşılıklı ticari ilişkileri canlı tuttuğundan yöneticilerin de engellemediği bir göç hareketi olmuştur. Türkiye'de bu göç, enformel emek piyasasını büyütmesi, kayıt dışı para ve mal hareketini artırması ve vergisiz kazançları görülmemiş miktarda artırması nedeniyle eleştirilmektedir. Ancak yine de bu göç hareketinin göçmenler ve toplumlar üzerindeki etkisi üzerinde tartışmak belki daha barışçı politikaların üretilmesine katkıda bulunabilir. Bu göçün en karanlık yüzünün ise kadın göçmenleri hedef alan "kadın ticareti" olduğuna da dikkati çekmek gerekir. Günümüzde ulaşım ve iletişim alanındaki gelişmelerin sadece insan

hareketliliğini değil, aynı zamanda kara para hareketini de artırdığını biliyoruz.

Batı'nın inşa ettiği duvarlar, dünyanın geri kalanını ve göçmenleri kara paranın ve kötülüğün karanlık dünyasına teslim etmek anlamına gelmektedir. Bu duvarlar aynı zamanda, Batı'da da ırkçılığı, popülizmi besleyerek, Batı'daki aydınların ürettiği insan hakları ile ilgili değerlere olan güvenin sarsılmasına neden olmaktadır. Yeni göç dalgasını önlemenin yolu olarak barışın gelmesi, bireysel hakların evrensel hak olarak kabul edilmesi ya da Batı'nın dünyadaki otoriter rejimleri desteklemekten vazgeçmesi gibi beklentilerin bugünün koşullarında naiflik olarak kabul edileceğinin farkındayım. Bugünlerde biz araştırmacıları bekleyen ortak görev belki de göçün "suç" olmadığını ve göç edenlerin küçük bir kesimi dışında "suçlu" olmadıklarını gösterecek yeni ve yaratıcı araştırmalar yapmaktır.

Sema Erder

Red Thread Sayı 6 İçindekiler

Archiv der Flucht

Mülteciliğin Arşivi İnternet Sayfasındaki Metinlerin Düzenlenmesi

Didem Daniş

Bir Göç Müzesine Doğru: Hafıza, Arşiv ve Temsil

Besim Can Zırh

Göçün Altmışıncı Yılında Bir Durum Mekân olarak Aradalığa Kurulan Fotoğraftan Köprüler

Sema Erder

Göçün “Gönüllü” ve “Zorunlu” Halleri

Pieter Verstraete

Hikâye Anlatanlar Hikâyenin Kendisine Dönüştüğünde: Sahnedeki Sürgün Yaşamlar

Melis Cankara, Seçil Yersel, Sema Aslan

İki İsim, Binbir Mekân

Red Thread Editorial Board

Sayı 6 – Editörün notu

Red Thread Sayı 6 için **Erden Kosova**